

ตำนาน
พระเจ้าเลียบโลก
—❖—
ฉบับสิบสองปีณา

แนะนำหนังสือ

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับสืบสองปันนา

(ดาวน์โหลดฉบับ E-Book อ่านได้ทาง <https://ccsc.soc.cmu.ac.th/>)

I

พุทธศาสนาในดินแดนล้านนานั้น นักมานุษยวิทยาศาสนาและนักประวัติศาสตร์ เสนอกันว่า อาจจะแยกพิจารณาออกเป็น 3 ยุคสมัยด้วยกัน คือ 1. พุทธศาสนายุคก่อนพญากือนา (ก่อน พุทธศักราช 1898) ซึ่งได้รับอิทธิพลสูงมากจากพุทธศาสนาที่มีพัฒนาการขึ้นอย่างเจริญรุ่งเรืองในทหริภุญไชยนคร (ดังกล่าวข้างต้น) พุทธศาสนา “เถรวาทแบบมอญ” นี้มีลักษณะผสมผสานระหว่างหินยานและมหายาน จนไปถึงความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมือง เช่นเรื่อง การนับถือและเซ่นไหว้ “ผีเจ้าที่” และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ ดังปรากฏร่องรอยสืบต่อมาในพิธีกรรม ความเชื่อ หรือ ประเพณี วัฒนธรรม ในพุทธศาสนาของชาวล้านนา 2. พุทธศาสนาลังกาวงศ์เก่า หรือ “เถรวาทแบบล้านนาเดิม” ที่เริ่มสถาปนาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญตั้งแต่สมัยพญากือนา (พุทธศักราช 1898 – 1928) จนมาถึงสมัยพญาแสนเมืองมา (พุทธศักราช 1929-1945) ซึ่งบางตำนาน เช่นในตำนานพระเจ้าเลียบโลกเรียกว่า “พญาล้านนา” เป็นพุทธศาสนาเถรวาทที่พระสงฆ์เชียงใหม่ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากพระสงฆ์สุโขทัยคือ พระสุมนะเถระ ซึ่งพญากือนาได้สร้างวัดตั้งเป็นสำนักวิชาศูนย์การศึกษาพระธรรมคำสอนและเผยแผ่ศาสนานิกายนี้ที่ “วัดสวนดอก” โดยทั่วไปในหลานตำนานจึงมักจะกล่าวถึงสำนักเถรวาทล้านนาที่พัฒนาขึ้นในยุคนี้ว่า “สำนักวัดดอก” และ 3. พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ใหม่ ที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมากจากยุคพญาแสนเมืองมา พญาสามฝั่งแกน (พุทธศักราช 1945-1984) และโดยเฉพาะในสมัยพญาติโลกราช (พุทธศักราช 1984-2030) จนมาถึงสมัยพญาแก้ว หรือพระเมืองแก้ว (พุทธศักราช 2038 - 2068) ที่เรียกกันว่า

“ลัทธิลัทธิใหม่” เนื่องจากกษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ได้ส่งพระสงฆ์เดินทางไปศึกษา ร่ำเรียนโดยตรง และนำอารยธรรมภาษาพุทธศาสนาจากศรีลังกานิกายสิงหล กลับมา ศึกษาและเผยแผ่ สถาปนาพุทธศาสนาแบบล้านนาขึ้น กระทั่งแพร่กระจายออกจาก ล้านนาสู่แม่น้ำปิง ไปตามเครือข่ายหัวเมืองต่างๆ ของชาวไทย ในดินแดนลุ่มน้ำโขงตอนบน จนถึงล้านช้าง และสิบสองปันนา

เกรวาทลัทธิลัทธิใหม่นี้ นักวิชาการเข้าใจกันว่า มีศูนย์กลางการศึกษา สำนักวิชา ตั้งอยู่ที่ วัดป่าแดง อันเป็นวัดที่พญาติโลกราชให้สร้างขึ้นและทรงออกผนวชที่วัดนี้ด้วย ตำนานศาสนาในล้านนามักจะระบุถึงลัทธิลัทธิใหม่ในอีกชื่อหนึ่งว่า “สำนักวัดป่าแดง”

II

ตั้งแต่สมัยพญาติโลกราช สำนักวัดป่าแดงได้กลายเป็นศูนย์กลางสำนักวิชา พุทธศาสนาที่สำคัญ ขยายเครือข่าย เผยแพร่พุทธศาสนามีอิทธิพลสูง เขตนอกเมืองเชียงใหม่ (คือพะเยาและเชียงแสน) ออกไปไกลถึง เชียงตุง และหลายหัวเมืองในสิบสองปันนา ขณะที่สำนักสวนดอกก็ไม่ได้ถูกกีดกัน จึงขยายอิทธิพลเผยแผ่ศาสนานิกายของตนอยู่ในเขตเมืองเชียงใหม่และเครือข่ายเมืองอื่นๆ เช่นกัน

ในยุคสมัยของพญาติโลกราชซึ่งสถาปนาอำนาจกษัตริย์ขึ้นตามแบบอริยเมธาภิเศก กล่าวกันว่า ด้วยเหตุที่ต้องผนึกและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรล้านนา แม้จะ ปราบดาตนสนับสนุน “สำนักปฏิรูป” คือวัดป่าแดงจากลังกาอย่างแข็งขัน พญาติโลกราช ต้องดำเนินนโยบายที่เน้นการยอมรับความแตกต่างหลากหลายของนิกายสงฆ์ พระองค์ คือกษัตริย์ผู้ที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับล้านนา สิบสองปันนา อย่างปฏิเสธไม่ได้ และ อำนาจที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์นั้น แผ่ขยายและได้รับความชอบธรรมอย่างกว้างขวาง ทั้งในล้านนาและสิบสองปันนา จากการเผยแผ่อิทธิพลของพุทธศาสนาเกรวาทล้านนา ที่มีเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง

พญาติโลกราชคือองค์กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของล้านนาที่สามารถสร้าง “ชุมชน ศีลธรรม” ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นมา บนรากฐานของการนับถือพุทธศาสนา แบบเดียวกัน คือเกรวาทล้านนาลัทธิลัทธิใหม่

ความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรและความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาอารยธรรมล้านนา ที่สถาปนาขึ้นในยุคพญาติโลกกลายเป็นรากฐานสำคัญของการก่อเกิดยุคสมัยแห่งภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งมาบรรลุดังจุดสูงสุดจนเรียกกันว่า “ล้านนายุคทอง” ในยุคสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว

ในสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว พระองค์ได้ดำเนินการปกครองอาณาจักรและส่งเสริมพระพุทธศาสนาสืบต่ออย่างศรัทธาและเต็มคำ ในยุคทองของวรรณกรรมล้านนานี้ นอกจากจะอุปถัมภ์ค้ำจุนพุทธศาสนา สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับคณะสงฆ์ และฝึกฝนอบรมกลุ่มนักปราชญ์ ผลิตผู้มีปัญญาความรู้้อย่างมากมาย จนกล่าวได้ว่าเป็นยุคที่รุ่งเรืองสูงสุดของการศึกษาภาษาบาลี อันถือเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า ว่ากันว่า วรรณกรรมภาษาบาลีที่เขียนขึ้นในล้านนายุคสมัยนี้ ล้วนแล้วแต่กลายมาเป็นงานวรรณกรรมพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับกันในระดับโลก เช่น “จามเทวีวงศ์” ซึ่งแต่งขึ้นโดยพระโพธิรังสี (ดังที่กล่าวถึงทริภุญไชยนครในตอนต้น) และ “เวสสันดรชาดกะ” (หรือ ตำนานมหาชาติชาดก) และ “มังคละ” ซึ่งแต่งโดยพระสิริมังคลาจารย์และตำนานสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของล้านนาวรรณกรรม “ชินกาลมาลินี” ซึ่งประพันธ์ขึ้นโดย พระรัตนปัญญา และ “ชินกาลมาลินี” นี่เองที่เชื่อว่าน่าจะเป็น “ต้นแบบ” มีอิทธิพลต่อแนวทางการเขียนวรรณกรรมล้านนาอีกหลายเรื่องในสมัยต่อมา และหนึ่งในนั้นก็คือ “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก”

III

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก แต่งขึ้นราวปลายสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว (หากยึดตามที่ระบุไว้ท้ายตำนาน) ในปีพุทธศักราช 2066 (ก่อนพระเจ้าเมืองแก้วสิ้นพระชนม์ 2 ปี) ณ พ.ศ. เป็นที่เห็นตรงกันในแวดวงมานุษยวิทยา ล้านนาที่ดีว่า ตำนานพระเจ้าเลียบโลก คือวรรณกรรมพุทธศาสนาเถรวาทล้านนา (ที่แม้ไม่ได้รจนาเป็นภาษาบาลีทั้งหมด) ที่มีอิทธิพลมากที่สุด มีการคัดลอกสืบต่อกันมามากครั้งที่สุด ยาวนานมากที่สุด (ดูเพิ่มเติมในบทอาารัมภตำนาน ของสุดแดน วิสุทธิลักษณ์ ในส่วนต่อจาก “บทนำ” นี้ด้วย) ทั้งยังเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา ที่สะท้อนอำนาจของภาษาวรรณกรรมซึ่งมีผลต่อสังคมการเมือง ประเพณี ความเชื่อ และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในล้านนาและสิบสองปันนา

คงจะไม่ใช่คำกล่าวเกินเลยไปนักหากจะสรุปว่า “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” คือมหากาพย์วรรณกรรม ที่ได้รับการเสกสรรคั้นด้วยภาษาภูมิธรรมความรู้ของปราชญ์ปัญญาชนในล้านนา ทงพลั่งมาอย่างยาวนานร่วม 500 ปี นับจากที่ได้มีการเขียนขึ้น ตำนานพระเจ้าเลียบโลกเอง และเรื่องราวในตำนาน เกี่ยวโยงพัวพันไปกับ ประเพณีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนทุกระดับ ทั้ง สังฆะ สมณสาส สามัญชน ชนชั้นปกครอง จนไปถึงชนเผ่าพื้นเมืองหลากหลายชาติพันธุ์ไม่ว่าจะเป็น คติการสร้างพระธาตุ การจาริกแสวงบุญของพระนักบวช การทำบุญไหว้พระธาตุ รอยพระบาท ตามสถานที่สำคัญซึ่งระบุไว้ในตำนาน ประเพณีการคัดลอกตำนานและถวายเป็นกรรมบุญค้ำจุนพุทธศาสนา จนนำไปสู่การแพร่กระจายและการใช้ “ภาษา” ร่วมกันใน “ชุมชนศีลธรรม” ที่กล่าวได้ว่ามีมาแต่สมัยพญาติโลกราช การรอคอยการกลับมาของ “ธรรมิกราชา” ในนามของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา และการปรากฏตนของ “ครูบา” ทั้งหมดล้วนแล้วแต่กลายมาเป็นคุณลักษณะอันโดดเด่นของพุทธศาสนาแบบล้านนาในปัจจุบัน

การปริวรรตตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับสิบสองปันนา จัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ ทั้งในวาระครบรอบ 500 ปีของการคัดลอกแต่งตำนานขึ้นในภาษาล้านนา (พุทธศักราช 2066-2566) และเพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระครบ 60 ปี ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กล่าวถึง ต้นฉบับตำนานเอกสารซึ่งจดจารลงบนใบลานโดยอักษรภาษาล้านนา ที่นำมาปริวรรตเผยแพร่ครั้งนี้ ผู้ปริวรรต (คือ อาจารย์ติเรก อินจันทร์) ได้ใช้ตัวเอกสารใบลานซึ่งถ่ายเป็นสำเนาภาพลงบนหนังสือที่ทางพุทธสมาคมสิบสองปันนาและนักวิชาการในรัฐบาลเขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ใช้เป็นเอกสารต้นฉบับ ดำเนินการแปล ปริวรรต และจัดพิมพ์ขึ้นเป็นหนังสือภาษาไทยและภาษาจีนกลาง (ในเล่มเดียวกัน) เพื่อเฉลิมฉลองวาระครบรอบการสถาปนา 50 ปี เขตปกครองตนเองชนชาติไทสิบสองปันนา (เปิดตัวไปในวันที่ 14 เมษายน พุทธศักราช 2546)

เอกสารต้นฉบับ (ที่ตีพิมพ์ในหนังสือในปี 2546 ข้างต้น) ได้วางลำดับ ตำนานผูก 6 กับ ตำนานผูก 3 สลับกัน ในการปริวรรตและตีพิมพ์ครั้งนี้ เราได้สลับลำดับของผูกตำนานให้ถูกต้องตามตำนานสำนวนอื่นๆ ที่พบและมีการเผยแพร่ออกมาก่อนหน้าแล้วด้วย

การปริวรรตตำนานจากเอกสารโบราณ ครั้งนี้ ยังพบว่า อันที่จริง ต้นฉบับเอกสารโบราณฉบับที่ใช้ปริวรรตนี้ เดิมที่ได้มีการคัดลอกเพื่อถวายเป็นธรรมทานตามธรรมเนียมประเพณีของชาวไทที่เรียกกันว่า “दानธรรม” โดยศรัทธาครอบครัวยุคหนึ่งในบ้านเชียงจาม ถวายตาน ณ วัดจอมทอง หรือ วัดจอมคำ เมืองเชียงตุง (ปีที่คัดลอกและถวายตาน ไม่ได้ระบุ หรือปรากฏบนเอกสาร) ในทางภาษา การปริวรรตได้พยายามคงสำนวนภาษา ตามที่เขียนบนเอกสารและการอ่านออกเสียงของภาษาต้นฉบับ ที่ใช้ร่วมกันทั้งในเชียงตุงและเชียงรุ่ง ให้ได้ใกล้เคียงมากที่สุด เพื่อประโยชน์ที่อาจจะมีการศึกษาตำนาน วรรณกรรมของล้านนา ต่อไป

ดังนั้น แม้จะเป็นเอกสารตำนานที่คัดลอกถวายตานใน เชียงตุง ทว่าสำนวนภาษาและการจัดพิมพ์เผยแพร่เอกสารตำนานต้นฉบับนั้นมาเกิดขึ้นที่ เชียงรุ่ง ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับปริวรรตเผยแพร่เป็นหนังสือในวาระครบรอบ 5 ศตวรรษของตำนานนี้ และเพื่อร่วมเฉลิมฉลองวาระครบ 60 ปี ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นี่จึงมีชื่อว่า “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับสิบสองปันนา”